

Merkillinen luistin Posiolta – lajinsa ainoita vai esimerkki vanhasta unohdetusta esineryhmästä?

Timo Muhonen

Posiolta löytyi vuonna 1933 mäntypuinen luistin suota raivattaessaⁱ. Suolöytö ei sinänsä ole suomalaisittain merkillinen asia, sillä soistamme on kaivettu aina kivikaudelta historialliseen aikaan asti ajoittuvia suksia, reenjalaksia ja ahkioiden emäpuita, jotka kaikki kertovat talvisesta liikkumisesta maassamme. Mikä tekee posiolaisesta löydöstä harvinaisemman, on se, että kyseessä on luistin, joka on tehty kokonaan puusta. Posion luistin onkin mm. ainoa Suomen kansallismuseon kansatieteen kokoelmissa oleva terätön kokopuinen luistinⁱⁱ, eikä vastaavia esineitä löydy kesällä 2006 tekemäni kyselyn perusteella juuri maakuntamuseoidemme kokoelmista. Puu näyttää sekä arkeologisten että kansatieteellisten lähteiden mukaan ylipäätään olleen harvinainen valinta luistinten ainoaksi materiaaliksi.

Posion luistin on kooltaan 23,9 x 5 x 3,2 senttiä ja se on kärjestään työstetty hieman kapenevaksi ja ylöspäin kaareutuvaksi. Esineen kanta on puolestaan tylpän pyöreä. Luistimen keskivaiheille on porattu vaakasuoraan kaksi reikää kiinnityshihnoja varten.ⁱⁱⁱ Esine on muotokieleltään yksinkertainen ja pelkistetty, eikä siinä ole koristeita. Posiolainen muistuttaakin muotonsa ja kiinnittämistä varten tehtyjen reikiensä puolesta huomattavasti reiällisen tyyppin luululistimia – seikka, jonka jo luistimesta kirjoittanut T. I. Itkonen mainitsee –, joita on perinteisesti käytetty luistimina Euroopassa esihistorialliselta ajalta 1900-luvun alkupuolelle asti^{iv}. Posion luistimilla ja luululistimilla on vielä yksi merkittävä yhteinen piirre, joka erottaa ne moderneista teritetystä luistimista: Posion luistissa ja luululistimissa ei ole erillistä teräosaa. Puululistimilla voitiinkin liikkua luululistinten tapaan vain piikkipäistä sauvaa apuna käyttäen, sillä niissäkään ei luistimen pohjan ja jään väliin synny luistelussa tarvittavaa kitkaa. Liikkuminen jäällä on siksi muistattanut enemmän perinteisen tyylin hiihtämistä kuin luistelemista.

Kokopuisia luistimia näyttää siis tehdyn harvoin. Tämä voi selittyä yksinkertaisesti puun ominaisuuksilla luistinten materiaalina: puu on rautaan tai luuhun verrattuna pehmeää, minkä vuoksi kokopuiset luistimet ovat olleet luisia tai metalliteritettyjä luistimia alttiimpia kulutukselle. Toinen mahdollisuus on se, että kokopuisia luistimia ei enää juurikaan tehty siinä vaiheessa, kun museoidemme kokoelmat alkoivat karttua.

Suomen museoiden kokoelmista löytyy sitä vastoin runsaasti 1800-luvulta ja 1900-luvun alkupuolelta peräisin olevia metalliteritettyjä puululistimia. Metallia on käytetty näissä luisteissa juuri kaikkein eniten kulutukselle alttiissa eli teräosassa. Teräosat ovat rautaa tai messinkiä, toisinaan jopa vanhoista sahanteristä tai viikatteista tehtyjä, ja ne on näissä luistimissa kiinnitetty puiseen pohjaosaan, johon jalkine sidottiin nahkaremmillä tai nyöreillä pohjaosassa olevien reikien kautta. Joskus luistinten jalassa pysymiselle

haluttiin vielä lisävarmistus, jolloin huopatossuihin sidotut luistimet upotettiin mereen jäätymään. Osa näistä metalliteritetyistä luistimista on tehdasvalmisteisia ”fiskarsilaisia”, osa taas koti- tai kyläseppän tekemiä.

Metalliteritetyt puiset luistimet ovat usein jalan alle tulevan puisen osansa puolesta selvästi Posion luistinta ja luuluistimia enemmän työstettyjä. Tämä osa jäljittelee usein jalan muotoa, vaikka yksinkertaisempiakin luistimia on tehty. Joskus puuosaksi on kelvannut pelkkä matala laudanpätkä, mutta jotkut luistimet muistuttavat kokosuhteidensa ja vähäisen muotoilunsa puolesta Posion luistinta. Kiinnitysreiät ovat kuitenkin näissä luistimissa leveämmät ja sijaitsevat lähempänä luistimien päitä eivätkä luistimien keskellä. Teräosa on metalliteritetyissä puuluistimissa usein puuosaa selvästi pitempi ja pelkkää käyttöä ajatellen liioitellun koristeellinen ja kippurakärkinen.

Aivan ainoa lajiaan ei Posion luistin kuitenkaan ole. Esimerkiksi Pohjois-Pohjanmaan maakuntamuseon kokoelmissa on täyspuinen luistin, joka vastaa muodoltaan monia yllä kuvattuja metalliteritetyjä puuluistimia: siinäkin jalan alle tuleva osa on muotoiltu jalan muotoiseksi ja puinen teräosa on muuta luistinta selvästi pitempi. Luistin ajoittuu kokoelmätietojen ja muotonsa puolesta 1800-luvun puolelle. On mahdollista, että tämä luistin on tehty nimenomaan metalliteritetyjen luistinten mallin mukaan, sillä samanmuotoisia metalliteritetyjä luisteja käytettiin jo tuolloin. Puun käyttö teräosassa on johtunut tämän luistimen tapauksessa ehkä sopivan metallin puutteesta. Tämä luistin eroaa selvästi posiolaisesta, joka on muotonsa puolesta lähempänä luuluistimia kuin useimpia metalliteritetyjä puuluistimia.

Täyspuisilla luistimilla luistelu ei näytä saavuttaneen suurta suosiota ulkomaisessa kansanperinteessäkään, mutta joitakin tietoja tästäkin löytyy. Esimerkiksi Islannin Westmann-saariryhmään kuuluvalla Heimeyn saarella luisteltiin vielä 1900-luvun alussa valaan kylkiluusta tehtyjen luistinten ohella myös kokopuisilla luistimilla^v. Nämä Heimeyn saaren luu- ja puuluistimet vastaavat muotonsa puolesta monia yllä kuvattuja museoidemme kokoelmista löytyviä metalliteritetyjä puuluistimia, sillä niissäkin jalan alle tuleva osa oli muotoiltu kengän muotoiseksi. Suomen luuluistinten ja posiolaisen puuluistimen yksinkertaista muotoa ajatellen Heimeyn luistimet ovat poikkeuksellisia, mutta ne vastaavat esimerkiksi Pohjois-Pohjanmaan maakuntamuseon kokoelmien täyspuista luistinta jalan alle tulevan osansa puolesta. Heimeyn saaren luistimissa ei kuitenkaan ollut erillistä teräosaa.

Posion luistimen ajoittaminen pelkän muodon perusteella osoittautuu hankalaksi. Esineen yksinkertainen muoto ei aina merkitse sen iäkkyyttä, kuten luuluistimien esihistorialliselta ajalta 1900-luvun alkuun säilynyt pelkistetty muoto osoittaa. Yksinkertaisessa esineessä voi olla kyse myös esimerkiksi nopeasti kyhätystä leikkikalusta. Posion luistimen tapauksessa sen pelkistetty muoto voi viitata kuitenkin juuri päinvastaiseen; se voisi hyvin olla peräisin ajalta ennen 1800-1900-lukua, jolloin monet Suomessa käytössä olleet metalliteritetyt puuluistimet ja vähemmän käytetyt kokopuiset luistimet olivat muodoltaan jo hienostuneempia. Myös Heimeyn kokopuiset

luistimet olivat tuohon aikaan pitemmälle muotoiltuja. Lisäksi mikäli posiolaisen kaltaiset luistimet olisivat olleet yleisesti käytössä 1800-1900-luvuilla, jonka aikaisia metalliteritettyjä puuluistimia on kerätty museoidemme kokoelmiin, olisi osa niistäkin luultavasti löytänyt tiensä museoihin.

Posion luistin ajoitettiin radiohiilimenetelmällä kesällä 2006. Tulos (Poz-16684) oli 230±30 BP. Ajoituksen kalibrointi tuottaa monitulkintaisen tuloksen: luistimen radiohiilipitoisuus saa kolme ajoituspiikkiä, jotka sijoittuvat 95,4 % todennäköisyydellä kalenterivuosien 1630-1690, 1730-1810 ja 1930-1960 väleihin.

Koska luistin löytyi jo vuonna 1933, voidaan viimeisin ja myös epätodennäköisin ajoitusvaihtoehto hylätä kohtalaisen turvallisesti. Jäljelle jäävien vaihtoehtojen mukaan luistin olisi siten 1600-luvulla tai noin sata vuotta myöhemmin kuolleesta puusta valmistettu. Kysymykseen luistimen tekemisen ja suohon uppoamisen tarkasta ajankohdasta onkin sitten vaikeampi vastata, sillä luistimessa käytetty puu on saatettu kaataa jo hyvän aikaa ennen esineen veistämistä ja lisäksi luistin on voinut päätyä suohon vasta kauan sen tekemisen jälkeen. Joka tapauksessa voidaan sanoa, että Posion luistin edustaa luultavasti luuluistimia ja teritettyjä puuluistimia harvinaisempaa esineryhmää ja on oppunut suohon aikaisintaan 1630-luvulla ja luultavasti ennen 1800-lukua.

Lähteet

Annandale, Nelson (1903). The Survival of Primitive Implements, Materials and Methods in the Faroes and South Iceland. *The Journal of the Anthropological Institute of Great Britain and Ireland*, vol. 33: 246-258.

Itkonen, T. I. (1935). Muinaissuoksia ja -jalaksia III. *Suomen museo XLI* 1934: 1-21.

Muhonen, Timo (2005). *Luuluistimet*. Historia 1/2005: 42-45.

ⁱ Itkonen 1935: 5, 20.

ⁱⁱ Sähköpostitse 14.6.2006 saatu tiedonanto museoviraston tutkija Risto Hakomäeltä.

ⁱⁱⁱ Itkonen 1935: 20.

^{iv} Ks. esim. Muhonen 2005.

^v Annandale 1903: 252.